

Izabela Wrona-Meryk

Od Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej do Gimnazjum Mechanicznego Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego w Częstochowie

---

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika 23,
499-512

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Izabela WRONA-MERYK

Od Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej do Gimnazjum Mechanicznego Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego w Częstochowie

Słowa kluczowe: szkolnictwo zawodowe, oświata, szkoła rzemieślniczo-przemysłowa.

Do popularyzacji idei kształcenia zawodowego w Częstochowie w latach międzywojennych przyczyniła się znacznie działalność powstałego w 1907 roku Stowarzyszenia Rzemieślniczo-Przemysłowego pw. Najświętszej Rodziny¹. W myśl założeń statutu towarzystwo powołano celem zjednoczenia polskich rzemieślników chrześcijan, podniesienia ich poziomu oświatowo-kulturalnego oraz wykształcenia zawodowego, jak również dla ochrony interesów społeczno-organizacyjnych i gospodarczych rzemiosła. Szczególnym celem organizacji stała się opieka nad młodzieżą rzemieślniczą, dla której między innymi uruchomiono szkoły oraz bursy. Zakres działalności zrzeszenia był bardzo szeroki. Towarzystwo mogło tworzyć i popierać wszelkiego rodzaju spółki spółdzielcze, zakładać domy handlowe i składnice, udzielać porad prawnych i handlowych, ułatwiać zrzeszonym członkom sprowadzanie niezbędnych dla produkcji maszyn i urządzeń oraz surowców, półfabrykatów, wyszukiwać rynki zbytu dla towarów wyprodukowanych przez stowarzyszonych². W celu realizacji zamierzonych ce-

¹ W trakcie działalności organizacja dwukrotnie zmieniała nazwę: w 1921 roku – Okręgowe Towarzystwo Rzemieślniczo-Przemysłowe, a następnie 27 stycznia 1927 roku zostaje przemianowane na Okręgowe Towarzystwo Rzemieślnicze w Częstochowie, obejmując swym zasięgiem powiat częstochowski i włoszczowski. Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: APK), Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego (dalej: KOŚS), Szkoły zawodowe stopnia licealnego [C] 1947–1950, sygn. 272, k. 190–204; F. Sobalski, *Z badań nad dziejami rzemiosła w Częstochowie*, „Ziemia Częstochowska”, t. 6 i 7, Katowice 1967, s. 81.

² Tamże; *Jubileusz 25-lecia Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego i wojewódzki zjazd rzemiosła*, „Goniec Częstochowski” 1933, nr 127, s. 2–3; Archiwum Państwowe w Częstochowie

łów towarzystwo organizowało odczyty, pogadanki, kursy zawodowego do kształcania, powołało bibliotekę i czytelnię, urządzało wystawy, pokazy prac terminatorskich, czeladniczych, przemysłu rzemieślniczego i drobnego³. Pierwszy odczyt z zakresu przemysłu i rzemiosła miał miejsce w 1909 roku (w bieżącym roku było ich 19). W roku następnym organizacja założyła własną bibliotekę i czytelnię, która w 1932 roku liczyła 400 tomów, oraz w 1932 roku świetlicę dla terminatorów⁴. 25 września 1910 roku stowarzyszenie otwarło kursy wieczorne dla młodzieży rzemieślniczej. Było to drugie tego rodzaju szkolenie po Warszawie w Królestwie. Przewodniczącym rady opiekuńczej kursów został inż. Tadeusz Fijałkowski. Wykłady odbywały się trzy razy w tygodniu po dwie godziny⁵. W ramach inicjatyw gospodarczych w 1911 roku powołano Rzemieślniczą Kasę Pożyczkowo-Oszczędnościową. Środki materialne na prowadzenie działalności pochodziły między innymi z opłat wpisowych, składek członkowskich, ofiar i darowizn od osób i instytucji oraz zysków wynikających z działalności statutowej. Członkami powstałej organizacji mogli być zarówno rzemieślnicy, jak i przedsiębiorcy przemysłowi oraz osoby niezwiązane bezpośrednio z rzemiosłem, zamieszkałe na terenie objętym działalnością towarzystwa, które ukończyły 18 rok życia, obywatele państwa polskiego, chrześcijanie, sądownie niekarani, opłacający wpisowe i składkę miesięczną⁶.

Pierwsze plany w związku z powołaniem szkoły zaczęły urzeczywistniać się w 1916 roku, kiedy to z okazji uroczystości obchodów stulecia wydania ustawy cechowej złożono „Złotą Księgę”, do której wpisali się obecni wówczas goście, wpłacając równocześnie pewne sumy na zapoczątkowanie funduszu budowy stałej szkoły rzemieślniczej w mieście. Jako pierwszy wpisu dokonał prezes Rady Miejskiej dr J. Marczewski, wpłacając 15 rubli. Ogółem do 31 grudnia owego roku 58 osób wpłaciło na rzecz szkoły łącznie 679 rubli i 25 kopiejek⁷. W „Złotej Księdze” czytamy między innymi:

[...] obecni uchwalili ufundować i przechowywać przy Stowarzyszeniu Rzemieślniczym niniejszą Złotą Księgę, w której dzisiejszy obchód stulecia zapisać na wieczną rzecz pamiątkę, jak również do tej Księgi wnosić zapisy osób, które ofiary wedle możliwości składać raczą, a do utworzenia funduszu mającej powstać uczelni rzemiosł w Częstochowie przyczynią się⁸.

(dalej: APCz), Okręgowe Towarzystwo Rzemieślnicze (dalej OTRz), Sprawozdanie Stowarzyszenia Rzemieślniczo-Przemysłowego pod wezwaniem „Najświętszej Rodziny” w Częstochowie za rok 1917, sygn. 5, k. 1.

³ APCz, OTRz, Statut Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego 1939 r., sygn. 3, k. 1; Książeczka protokołów zebrań ogólnych Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego w Częstochowie 1926–1935, sygn. 17, k. 128.

⁴ APCz, OTRz, Sprawozdanie Stowarzyszenia..., sygn. 5, k. 1; *Jubileusz 25-lecia...*, s. 2–3.

⁵ F. Sobalski, dz. cyt., s. 79.

⁶ APK, KOŚS, sygn. 272, k. 193–196.

⁷ F. Sobalski, dz. cyt., s. 80–81.

⁸ APCz, OTRz, Złota księga w stuletnią rocznicę ustawy cechowej 1916–1938, sygn. 19, bez pag.

Na uroczystym posiedzeniu obecni byli starsi wszystkich cechów w Częstochowie, a mianowicie: cech krawców – R. Trawiński, ślusarzy – Józef Więclawski, kowali – Witalis Kapalski, introligatorów – J. Otrębski, zdunów – T. Sieciński, rzeźników – B. Rajszyś, rymarzy – E. Piotrowski, malarzy – J. Słotwiński, bednarzy – L. Głowacki, piekarzy – M. Chmielowski, szewców – J. Tułeczki, cieśli – L. Buhle, murarzy – Karol Plucik i stolarzy – A. Bednarczyk. Wpisy do księgi kontynuowano do 1926 roku⁹. Realizację owych planów oświatowych uniemożliwiła jednak trwająca pierwsza wojna światowa, a następnie odbudowa zniszczeń po 1918 roku. Dopiero w 1924 roku towarzystwo podjęło starania w celu pozyskania z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego subwencji na budowę Szkoły Rzemieślniczej¹⁰. Dwa lata później, 25 kwietnia 1926 roku zostało zwołane nadzwyczajne zebranie Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego (OTRz) w Częstochowie, w trakcie którego przedstawiono warunki powołania szkoły oraz wyznaczono komisję, która odtąd miała zająć się sprawami Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej¹¹.

20 maja 1926 roku Zarząd OTRz wystosował pismo do ministerstwa o zgodę na otwarcie z początkiem nowego 1926/1927 roku szkolnego przez Towarzystwo Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej w Częstochowie. Zgoda na otwarcie, prowadzenie szkoły, jak i koncesja miały być wydane w ciągu kilku dni, co nastąpiło 31 maja¹². W związku z tym 14 lipca 1926 roku Okręgowe Towarzystwo Rzemieślnicze zakupiło na rzecz nowo powstałej szkoły nieruchomość położoną przy ul. Kościuszki 21 (obecnie al. Wolności 17) od Feliksa Eberta (nr policyjny 21, hipoteczny 521), składającą się z placu, oficyny murowanej i zabudowań podwórzowych, za kwotę 77 500 zł¹³. W zapisie hipotecznym uczyniono wzmiankę, że zgodnie z intencją Ministerstwa WRiOP, nieruchomość w mieście Częstochowie przy ulicy Kościuszki 21, nabyta od Feliksa Eberta przez OTRz w Częstochowie, została przeznaczona w całości na potrzeby Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej, którą jeszcze w roku bieżącym miało otworzyć Towarzystwo Rzemieślnicze. W razie zlikwidowania tej szkoły nieruchomość mogła być

⁹ F. Sobalski, dz. cyt., s. 80–81.

¹⁰ *Jubileusz 25-lecia...*, s. 3.

¹¹ W skład komisji wchodził z Zarządu Stowarzyszenia: Karol Plucik, Kazimierz Miszczak, Józef Więclawski, Stefan Smuga, Stefan Jarzębiński, Walenty Zakrzewski, Adam Piechocki, Tadeusz Smołucha, Józef Bajdecki, Julian Daah i Franciszek Zadworny. *O szkołę rzemieślniczo-przemysłową w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 95, s. 3; APCz, OTRz., Szkoła Rzemieślnicza. Budowa i organizacja 1926–1934, sygn. 66, k. 46; Z. Grządzielski, *Historia Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego w Częstochowie (1926–1945)*, [w:] *Od Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego do Zespołu Szkół Mechaniczno-Elektrycznych im. Kazimierza Pułaskiego w Częstochowie*, red. Z. Grządzielski, A. Wasiak, Częstochowa 1996, s. 16.

¹² APCz, OTRz., *Książka protokołów zarządu 1923–1932*, sygn. 12, k. 189; sygn. 66, k. 10–11, 31–32, 34, 56.

¹³ Tamże, sygn. 66, k. 49, 52, 96.

w przyszłości przeznaczona na inne cele kształcenia zawodowego rzemieślników chrześcijan, po uzyskaniu na to zgody Ministerstwa WRiOP. Klauzula powyższa jednak nie ograniczała praw Towarzystwa Rzemieślniczego w Częstochowie do wybudowania na tej nieruchomości od frontu, własnym kosztem, gmachu na siedzibę Towarzystwa, na lokale mieszkalne dla zarządu i personelu szkoły oraz do obciążenia długami na ten cel hipoteki¹⁴.

Koszt nieruchomości wraz z opłatami wyniósł 80 000 zł. Transakcja mogła dojść do skutku dzięki zasiłkowi pieniężnemu udzielonemu przez Ministerstwo WRiOP na potrzeby Szkoły Rzemieślniczej pod nazwą Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa Towarzystwa Rzemieślniczego Okręgowego w Częstochowie¹⁵. Pomoc finansową na rzecz nowo powstałej placówki zaoferował również Magistrat miasta Częstochowy (pokrycie kosztów utrzymania szkoły)¹⁶. Prac budowlanych podjęła się częstochowska firma Allert i Buhle, która zobowiązała się do wykonania zlecenia w terminie 10 października roku, ewentualnie do 15 listopada 1926 roku¹⁷. Według danych z dnia 20 lipca 1926 roku wyposażenie wnętrza budynku szkoły wyceniono łącznie na kwotę 51 200 zł, w tym warsztat ślusarski – 16 500 zł (1 motor, 1 pędnia, 100 imadeł, pilniki i drobne narzędzia, 2 tokarnie, 2 wiertarki i strugarka, urządzenie kuźni), warsztat stolarski – 11 500 zł (50 warsztatów stolarskich, 50 kompletów narzędzi, różne drobne narzędzia, piec i kociołki do kleju, maszyny stolarskie), sale wykładowe – 23 200 zł (100 podwójnych ławek, 6 tablic, 6 katedr, 50 stolików do rysowania, szafy, gabinet fizyczny). Dodatkową kwestią była budowa sal zajęć praktycznych, których przewidywany koszt oszacowano na 80 000 zł. Łączna kwota wkładu wynosiła 131 200 zł, przy możliwym budżecie szkoły w kwocie 39 720 zł (wpisowe 200 kandydatów po 10 zł, subsydium magistratu w wysokości 40% ogólnych wydatków utrzymania szkoły). Placówka ponosiła również wydatki w związku z zatrudnieniem personelu oraz prowadzeniem szkoły, w sumie 35 100 zł (dyrektor szkoły 7200 zł, kierownicy warsztatów 9600 zł, wykładowcy teoretyczni 12 000 zł, sekretarz 3000 zł, woźny 1800 zł, opał i światło 1500 zł). Przedstawione dane liczbowe wskazują na znaczny niedobór finansowy w początkowej działalności szkoły, której dochód wynosił 39 720 zł, a rozchód równał się sumie 166 300 zł¹⁸.

Do 10 grudnia 1926 roku Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na rzecz szkoły wyasygnowało 198 500 zł, magistrat wyłożył 33 000 zł, co stanowiło 40% od sumy 82 500 zł (w skład której wchodziły: płace personelu, w tym za 7 miesięcy – po 2 600, i 5 miesięcy – po 6600 zł – 51 200 zł; światło i opał 4200 zł; kancelaria i pomoce szkolne 2400 zł; remont lokalu w związku z ewentualnymi przeróbkami – 5000 zł; narzędzia warsztatowe, ma-

¹⁴ Tamże, k. 45, 97; Z. Grządzielski, dz. cyt., s. 16–17.

¹⁵ APCz, OTRz., k. 49, 52, 96.

¹⁶ Z. Grządzielski, dz. cyt., s. 17.

¹⁷ APCz, OTRz, sygn. 66, k. 38–40, 51.

¹⁸ Tamże, k. 45–46.

teriały i inwestycje związane z uruchomieniem drugiego kursu szkoły, umeblowanie – 12 000 zł; materiały na narzędzia wykonane przez szkołę – 6000 zł; wydatki drobne – 1700 zł), opłaty wpisowe uczniów dały natomiast kwotę 16 000 zł (8 miesięcy po 800 zł i 4 miesiące po 2400 zł). Łącznie przychód szkolny wyniósł 247 500 zł i równał się kwocie rozchodów (pozostała kwota za posesję – 30 000; dokończenie budowy gmachu szkolnego, centralne ogrzewanie, wodociągi, elektryczna instalacja itp. – 75 000 zł; urządzenie kuźni, giserni, obrabiarki i motory – 60 000 zł, itd.)¹⁹.

Zapisy na pierwszy rok szkolny rozpoczęły się 20 lipca (od poniedziałku do soboty, prócz niedziel i świąt) w kancelarii przy ul. Kościuszki 21 w Częstochowie. Każdy z kandydatów zainteresowany podjęciem nauki musiał posiadać: świadectwo ukończenia czterech oddziałów szkoły powszechnej, metrykę urodzenia, świadectwo powtórnego szczepienia ospy. Placówka miała przygotowywać młodzież w kierunku metalowym i drzewnym²⁰, a także wychowywać w duchu religijnym na dobrych rzemieślników i obywateli kraju, przez wpajanie im właściwych zasad obywatelskich, uznania dla władz miejskich i powiatowych oraz pozyskanie pełnego zaufania wśród ówczesnych przemysłowców²¹.

Do nowo otwartej szkoły w 1926 roku (nazwanej wtedy kursem) zostało przyjętych około 100 uczniów²², których podzielono na równoległe klasy A i B. Do klasy A zostali przydzieleni uczniowie, którzy ukończyli siedmiooddziałową szkołę powszechną, zaś do B z pięcioma i sześcioma oddziałami. Dla grupy B program opracowany był w ten sposób, by uczniowie uzupełnili braki w wykształceniu i mogli kontynuować naukę w systemie jednolitym. W pierwszym roku uczniowie zdobywali wiadomości ogólnokształcące z uwzględnieniem ogólnych zasad wiedzy fachowej, w roku kolejnym następowała specjalizacja zawodowa²³. Z kolei dla osób nieposiadających odpowiedniego przygotowania dyrekcja placówki otworzyła specjalny oddział przygotowawczy²⁴. Początkowo szkoła kształciła uczniów w dwóch specjalnościach: ślusarsko-mechanicznej i stolarskiej²⁵, w 1928 roku otwarto wydział elektromonterski²⁶. Ukończenie szkoły wiązało się z otrzymaniem świadectwa, a po złożeniu odpowiedniego egzaminu przed komisją szkolną – uzyskaniem tytułu czeladnika. Po ukończeniu trzyletniego kursu uczeń stawał się fachowo przygotowanym rzemieślnikiem, po

¹⁹ Tamże, k. 54–55.

²⁰ *Szkola Rzemieślniczo-Przemysłowa Okręgowego Stowarzyszenia Rzemieślniczego*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 163, s. 5.

²¹ *Szkola rzemieślnicza otwarta zostanie w Częstochowie z początkiem roku szkolnego*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 179, s. 5.

²² APCz, OTRz, sygn. 17, k. 2.

²³ *Z zebrania Towarzystwa Rzemieślniczego. Referat o Szkole Rzemieślniczej w Częstochowie. Pożyczki dla rzemieślników*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 216, s. 1.

²⁴ APCz, OTRz, sygn. 17, k. 2.

²⁵ *Z zebrania Towarzystwa Rzemieślniczego...*, s. 1.

²⁶ *Jubileusz 25-lecia...*, s. 3.

odbyciu zaś praktyk – samodzielny majstrem²⁷. Opłata minimalna za pobieranie nauki w szkole wynosiła miesięcznie 10 zł. Uczęszczała do niej w większości młodzież rekrutująca się ze sfer rzemieślniczych i robotniczych, choć duży odsetek stanowiły dzieci kolejarzy²⁸.

Na stanowisko kierownika szkoły Okręgowe Towarzystwo Rzemieślnicze zaproponowało dwóch kandydatów: nauczyciela szkoły realnej w Wieluniu – Jana Sobańskiego²⁹, i inż. Jana Bartoszewskiego. Decyzją Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 30 sierpnia 1926 roku pierwszym dyrektorem został Jan Bartoszewski³⁰, który pełnił swą funkcję do 1934 roku³¹.

12 września 1926 roku odbyła się uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej przy ul. Kościuszki nr 21 oraz lokalu tymczasowego, w którym miała mieścić się czasowo szkoła do momentu wybudowania nowego gmachu. Poświęcenia dokonał ks. prałat Bolesław Wróblewski³². Na polecenie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego został powołany Komitet Budowlany, w skład którego wchodził: przedstawiciel MWRiOP, przedstawiciel magistratu (miejscowy architekt) oraz członkowie zarządu Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego³³. Z kolei 10 grudnia 1926 roku na mocy paragrafu 26 Statutu Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej została powołana Rada Nadzorcza szkoły. Prezesem jednogłośnie wybrano Waleriana Kuropatwińskiego (inspektor szkolny), zastępcą Stefana Jarzębińskiego, sekretarzem inż. Jana Bartoszewskiego (aktualnego dyrektora szkoły)³⁴.

W 1926 roku towarzystwo zorganizowało bursę dla uczniów spoza Częstochowy, którzy za minimalną opłatą przy gospodarczym prowadzeniu kuchni w bursie mieli znaleźć odpowiednie lokum i opiekę. Jednak ze względu na małą ilość pomieszczeń (w internacie mieszkało tylko 15 chłopców) i większe zapotrzebowanie (61 uczniów dojezdnych) kwestię rozbudowy bursy Towarzystwo traktowało jako bardzo pilną. W tym wypadku dyrekcja szkoły w porozumieniu z komitetem rodzicielskim wystąpiła do Wydziału Pracy i Opieki Społecznej Województwa z preliminarnym budżetowym bursy dla 40 uczniów³⁵. Dzięki poparciu władz województwa kieleckiego Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej wyasygnowało na 1927 rok 20 000 zł, a Ministerstwo Przemysłu i Handlu 8000 zł³⁶. Aktem notarialnym z 2 października 1927 roku zarząd bursy kupił od rodziny

²⁷ Z. Grządzielski, dz. cyt., s. 17.

²⁸ APCz, OTRz., sygn. 66, k. 57–58; sygn. 17, k. 2.

²⁹ Tamże, k. 20–21.

³⁰ Tamże, k. 27, 29, 80; *Poświęcenie Szkoły...*, dz. cyt., s. 3.

³¹ APCz, OTRz., sygn. 66, k. 29; Z. Grządzielski, dz. cyt., s. 29.

³² APCz, OTRz., sygn. 66, k. 27, 51, 80; *Poświęcenie Szkoły...*, s. 3.

³³ APCz, OTRz., sygn. 17, k. 43.

³⁴ Tamże, sygn. 66, k. 57.

³⁵ Tamże, k. 59; sygn. 17, k. 12.

³⁶ APCz, Mag.Cz., O szkołach zawodowych rzemieślniczych: Towarzystwa Okręgowego i Towarzystwa Żydowskiego oraz subsydiowanie ich przez miasto, sygn. 7848, k. 32.

Eksterów posesję o powierzchni 8000 m² wraz z domkiem 6-pokojowym przy ul. Dzikiej 23 (później Słowackiego 17). Całościowy koszt zakupu wyniósł 21 000 zł³⁷. W internacie zamieszkało 37 uczniów i pięciu terminatorów. Całodzienne pełne utrzymanie wynosiło 45 zł miesięcznie. Ze względu na podwyżkę cen artykułów żywnościowych w 1928 roku sumę podwyższono do 60 zł³⁸.

Pod koniec 1926 roku w szkole kształciło się 103 uczniów w dwóch klasach równoległych. Największą liczbę stanowili synowie rzemieślników – 28, następnie kolejarzy – 24, robotników niewykwalifikowanych – 22, urzędników – 11, rolników – 10, kupców – 5, robotników wykwalifikowanych – 3. Z tego 42 wychowanków było mieszkańcami Częstochowy, 35 – powiatu częstochowskiego, 15 – powiatu będzińskiego, 11 z innych miejscowości³⁹. Ze względu na całodzienny pobyt młodzież szkolna mogła liczyć na talerz gorącej zupy za opłatą 20 gr⁴⁰.

W ramach realizowanego programu placówka prowadziła podwójną włoską buchalterię i księgowość warsztatową. Stały personel szkoły stanowiła kadra: inż. Jan Bartoszewski (dyrektor), Bojko (sekretarz), Marian Hadler (instruktor stolarstwa), Kazimierz Miszczak (instruktor ślusarstwa), Bolesław Stala, Tomasz Szeszko (instruktor ślusarstwa), Tadeusz Wiśniewski (instruktor ślusarstwa), L. Zyzik (stróż). Dodatkowo na godziny zatrudniano: Stanisława Barylskiego, dr Borkowskiego (lekarz), Doerynga (kierownik hufca), Kokoszkę (buchalter), Stefana Konarskiego, ks. Wesołowskiego⁴¹. Chociaż program szkoły nie przewidywał gimnastyki, dyrekcja szkoły, wychodząc z założenia konieczności przysposobienia wojskowego wszystkich obywateli, podjęła decyzję o zorganizowaniu hufca szkolnego, do którego zapisało się 74 uczniów (wymagany był ukończony 16 rok życia). Ćwiczenia odbywały się w koszarach wojskowych w każdą sobotę, od 2 do 4 godzin, pod kierunkiem instruktorów wojskowych. Dodatkowo 8 wychowanków przynależało do harcerstwa⁴².

Po prawie półrocznym okresie próbnym kierowania szkołą przez inż. Jana Bartoszewskiego MWRiOP podjęło decyzję z dniem 1 kwietnia 1927 roku o przedłużeniu umowy dyrektorowi szkolnemu na czas nieokreślony, z półrocznym terminem wypowiedzenia. W związku z tym dyrektor otrzymał zasadnicze uposażenie przysługujące dyrektorom szkół zawodowych oraz dodatkowo 30% pensji miesięcznej. Oprócz pełnienia wyżej wymienionego stanowiska został zobowiązany do prowadzenia wykładów w ilości siedmiu godzin tygodniowo. Trzy godziny wliczano do etatu dyrektora, pozostałe cztery stanowiły rekompensatę za darmowe mieszkanie, światło i opał⁴³.

³⁷ Tamże; *Bursa Towarzystwa Rzemieślniczego*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 242, s. 5; OTRz, sygn. 17, k. 23.

³⁸ *Jubileusz 25-lecia...*, s. 3.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ APCz, OTRz., sygn. 66, k. 59.

⁴¹ Tamże, k. 58.

⁴² Tamże, k. 59.

⁴³ Tamże, k. 73–74.

Subwencja MWRiOP, dotacja z Magistratu miasta Częstochowy oraz opłaty szkolne zapewniły nowo powstałej placówce oświatowej funkcjonowanie na zamierzonym poziomie. Do 31 grudnia 1927 roku Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wyasygnowało na rzecz szkoły 326 634 zł, 58 gr, co pozwoliło na wybudowanie dwukondygnacyjnego budynku kosztem 255 034 zł, 73 gr oraz pokrycie kosztów poborów nauczycielskich i personelu administracyjno-obsługowego. Obroty warsztatowe do 31 grudnia 1927 roku wyniosły 62 742 24 zł. Z kolei Magistrat m. Częstochowy do dnia 1 kwietnia 1928 roku wydał na cel szkoły 53 000 zł⁴⁴. W latach następnych, z powodu kryzysu gospodarczego oraz obciążenia magistratu spłatami tzw. pożyczki ulenowskiej⁴⁵, zmniejszono kwotę dotacji na rzecz szkoły.

Nowy gmach szkolny został uroczystie poświęcony 7 października 1928 roku, w obecności licznie zgromadzonych rzemieślników, władz miejskich, społeczeństwa, profesorów i uczniów. Był to budynek dwukondygnacyjny, który posiadał na parterze widne i dobrze urządzone warsztaty ślusarskie z nowoczesnymi maszynami, jak: uniwersalna frezarka (zwana wówczas gryzarką), strugnica, 3 wiertarki, 8 obrabiarek i 140 stanowisk z imadłami. W kuźni zbudowano 6 dysz mechanicznie tłoczących powietrze w paleniska. W sali na pierwszym piętrze znalazły pomieszczenia warsztaty stolarskie obliczone na 38 uczniów, wyposażone w pilę tarczową, frezarkę i wiertarkę poziomą, grubościówkę, wyrówniarękę i tokarkę do drzewa. Na drugim piętrze zorganizowane zostały widne sale wykładowe, pokój nauczycielski, sale do kreśleń itp. Szkoła w chwili przeniesienia do nowych pomieszczeń prowadziła cztery wydziały: ślusarski i kowalski z 280 uczniami, stolarski z 45 uczniami oraz tokarski i fizyczno-mechaniczny. Kierownikiem zajęć praktycznych był inż. Edward Lewandowski, stolarnię prowadził instruktor Jan Bzdęga, warsztat ślusarski instruktor Kazimierz Miszczak⁴⁶.

Organizowane co roku przez Towarzystwo zebrania sprawozdawcze z działalności szkoły umożliwiały organizacji wgląd w jej sytuację finansową. Jedno z nich odbyło się 30 marca 1930 roku i objęło rozliczenie za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1929 roku. W analizowanym okresie uczęszczało do niej 389 uczniów, w tym na kurs pierwszy – 133, na drugi – 109, a na trzeci 147, z czego na wydziale ślusarsko-mechanicznym kształciło się 294 uczniów, na elektro-

⁴⁴ Z. Grzędzielski, dz. cyt., s. 18.

⁴⁵ Zobowiązanie w stosunku do Banku Gospodarczego Krajowego w Częstochowie wynosiło rocznie 250 000 zł. Oprocentowanie kredytu było dość duże i wynosiło od 34 do 45%. Opłacone z tej pożyczki częstochowskie inwestycje (wodociągowo-kanalizacyjne) stawały się nierentowne. Miasta, które z niej skorzystały w latach 1925–1927, m.in. Częstochowa, znalazły się w roku 1932 w bardzo trudnej sytuacji, budżet tych miast pogrążył się w znacznym deficycie. Nazwa przyjęta od amerykańskiego przedsiębiorstwa „Ulen and Company”, które zaproponowało polskiemu Bankowi Gospodarstwa Krajowego udzielenie pożyczki na kwotę 10 mln dolarów na wykonanie w kilku większych miastach Polski wodociągów i kanalizacji. APCz, OTRz, sygn. 17, k. 64.

⁴⁶ Z. Grzędzielski, dz. cyt., s. 24.

monterskim – 62, na stolarskim – 33. Utrzymanie szkoły w owym roku kosztowało łącznie 144 587 zł, 31 gr. Budżet placówki zasilały opłaty uczniów za naukę, w kwocie 103 651 zł, dotacja z Ministerstwa Oświaty – 65 354 zł, 5 gr, i magistratu 17 953 zł, 96 gr. Pozostałą kwotę 42 371 zł, 70 gr wydatkowano na umorzenie zadłużenia wynikającego z budowy szkoły oraz nowej hali warsztatowej. W 1929 roku zostały zakończone także prace budowlane związane z nadbudówką bursy Towarzystwa przy ul. Handlowej 23⁴⁷, której kierownikiem został Szkup⁴⁸. Po zlikwidowaniu starych lokali bursy mieszkanie znalazło w niej 31 uczniów i 13 terminatorów. Cały bilans Towarzystwa wraz ze szkołą i bursą zamknął się w sumie 436 533 zł, 89 gr⁴⁹. Pomyślnie rozwijały się dochody warsztatów, które w pierwszym roku wyniosły 65 104 zł, 53 gr, w drugim 70 157 zł, 73 gr, a w trzecim 122 139 zł, 20 gr. Pieniądze uzyskane w wyniku prac warsztatowych przeznaczano na zakup obrabiarek i narzędzi. Majątek szkoły na dzień 18 maja 1930 roku wyniósł 274 975 zł, 81 gr w nieruchomościach i w ruchomościach 138 260 zł 55 gr, roczny koszt utrzymania placówki wynosił 184 900 zł (ok. 500 zł na ucznia, koszt czesnego – 300 zł)⁵⁰.

Trudności finansowe, jakie przyniósł ze sobą okres dekonjunktury gospodarczej, spowodowały, iż placówka dopiero po czteroletniej działalności mogła poszczycić się własnym sztandarem. Stało się to za udziałem komitetu rodzicielskiego, który go sfinansował. Oficjalna uroczystość poświęcenia odbyła się 18 maja 1930 roku⁵¹. Sztandar szkoły został wykonany przez Zakład SS. Magdalenek według projektu Stanisława Barylskiego. Na białym tle znajdował się wizerunek św. Rodziny i napis: „Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa w Częstochowie”, na drugiej stronie na zielonym tle widniały emblematy rzemiosła i handlu oraz napis: „W pracy przyszłość nasza”⁵².

Kolejne lata przyniosły Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej znaczne straty, a szczególnie rok szkolny 1931/1932. Ze względu na pogłębiający się kryzys gospodarczy i zubożenie społeczeństwa szkoła została zmuszona do podniesienia kosztów kształcenia. Podobnie jak i w innych szkołach kształcenie stało się luksusem. Liczba uczniów w 1929/1930 wynosiła 435, w roku 1930/1931 – 320, a w 1931/1932 spadła do 237 i miała nadal tendencję spadkową⁵³. Z chwilą podniesienia czesnego do 450 zł rocznie ilość uczniów zmniejszyła się, a ilość dzieci urzędników państwowych korzystających z przysługującej im zniżki – wzro-

⁴⁷ Z rocznego zebrania Towarzystwa Rzemieślniczego. Sprawozdanie z działalności i wybory. Protest przeciwko opłatom na Izbę Rzemieślniczą. Sprawa kursów dokształcających i podwyżki taryfy w rzeźni, „Goniec Częstochowski” 1930, nr 77, s. 3.

⁴⁸ Jubileusz 25-lecia..., s. 3.

⁴⁹ Z rocznego zebrania..., s. 3.

⁵⁰ Z. Grządzielski, dz. cyt., s. 29.

⁵¹ Z uroczystości poświęcenia sztandaru Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej, „Goniec Częstochowski” 1930, nr 116, s. 3.

⁵² Z uroczystości poświęcenia..., s. 3.

⁵³ Jubileusz 25-lecia..., s. 3; Z. Grządzielski, dz. cyt., s. 30.

sła. Doszło do tego, że w roku szkolnym 1932/1933 oprócz 150 dzieci urzędników państwowych i 22 sierot, za które płaciły gminy, tylko 64 było takich, za których płacili sami rodzice⁵⁴. Wobec powyższych faktów personel szkolny został zmniejszony o 15%, a warsztaty szkolne z braku zamówień zmniejszyły obroty⁵⁵.

W latach następnym w miarę wychodzenia z kryzysu liczba uczniów zwiększała się. Szkoła posiadała 4 oddziały, dysponowała 5 salami lekcyjnymi, w których zespół nauczycieli, składający się z 16 osób, realizował zadania teoretyczne i praktyczne⁵⁶. Skład stałego personelu zamieścił na swych łamach „Goniec Częstochowski” z dnia 21 marca 1934 roku⁵⁷.

Wysokie notowania placówki w środowisku częstochowskim były wynikiem dobrze zorganizowanej i prowadzonej pracy wychowawczej. Uczniowie dumni z tego, że przynależą do rodziny rzemieślniczej, chętnie garnęli się w jej mury. Organizowane obozy przysposobienia wojskowego, wycieczki i biwaki harcerskie konsolidowały uczniów, tworzyły klimat koleżeństwa, rodziły przyjaźnie⁵⁸. Wiele niezatartych wrażeń dostarczały uroczystości szkolne, rozgrywki sportowe, spotkania z uczniami innych szkół. Popularnością wśród wychowanków cieszyły się organizowane kółka modelarzy lotnictwa i szybownictwa, działalność kółka marynistycznego, a także radiowo-telekomunikacyjnego⁵⁹. Większość tych działań udało się zrealizować dzięki zabiegom komitetu rodzicielskiego, który organizując m.in. zabawy taneczne i loterie fantowe, pozyskiwał potrzebne fundusze. Zebrane środki przeznaczano na dożywianie młodzieży, wspieranie ubogich uczniów, organizacji szkolnych, itp.

Dążąc do rozpropagowania w środowisku dorobku szkoły, a w szczególności do ukazania społeczności wytworów warsztatów szkolnych, dyrekcja placówki w porozumieniu z OTRz i przy współudziale nauczycieli i uczniów organizowała z okazji zakończenia roku szkolnego coroczne wystawy prac swych wychowanków. Były to artefakty z działu elektromonterskiego, ślusarsko-mechanicznego (m.in.: tokarka, heblarka, motory własnego wyrobu, szafa z drobnymi narzędziami) oraz stolarskiego (meble użytkowe: stoły, szafy, łóżka, kwietniki, żardinierki⁶⁰). Właściwą współ-

⁵⁴ APCz, MagCz., Sprawy statystyczne szkół powszechnych i zawodowych na terenie miasta Częstochowy, sygn. 8098, k. 136.

⁵⁵ *Ze szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej*, „Goniec Częstochowski” 1932, nr 148, s. 3.

⁵⁶ Z. Grządzielski, dz. cyt., s. 31, 37–38.

⁵⁷ Byli to: Stanisław Barylski, Ludwik Nowicki, inż. Marian Kosmala – kierownik warsztatu elektromonterskiego, J. Bzdęga – kierownik stolarni, instruktorzy: P. Perdylla, Władysław Polak, Józef Sitek, Józef Łysoń, Konstanty Chadziński – księgowy, Stefan Andrejew – kasjer, K. Pliss – magazynier. *Wyjaśnienie w sprawie zarzutów stawianych Dyrekcji Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 65, s. 3.

⁵⁸ Z. Grządzielski, dz. cyt., s. 31–32.

⁵⁹ J. Wójcicki, *Z dziejów szkolnictwa częstochowskiego*, „Komunikaty Naukowe”, t. 13/14, Częstochowa 1976–1980, s. 102.

⁶⁰ Żardinierka – stolik na kwiaty z cynowym pojemnikiem zamiast blatu. *Z uroczystości zakończenia roku w Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej*, „Goniec Częstochowski” 1930, nr 138, s. 3.

pracę między gronem pedagogicznym a nauczycielskim zapewniał tzw. Zarząd Gminy Uczniowskiej (kierował samorządami szkolnymi klas), składający się z wybranego przez uczniów prezesa, jego zastępcy, skarbnika i sekretarza. Zarząd zajmowały się sprawami związanymi z potrzebami uczniów i klas oraz pośredniczył w załatwianiu spraw pomiędzy wychowankami a dyrekcją szkoły. Ukończenie szkoły i opuszczenie jej murów przez absolwentów nie oznaczało ostatecznego zerwania ze szkołą i nauczającym personelem, ale wiązało ze wzajemnym dążeniem do podtrzymywania kontaktu i organizowania zebrań z jednoczesnym do kształcaniem zawodowym absolwentów w miarę postępu technicznego⁶¹.

W styczniu 1932 roku Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa przy alei Wolności 17 prowadziła do dnia 1 lutego zapisy na kurs spawania i cięcia metali. Ze względu na to, iż spawanie i cięcie metali za pomocą acetylenu i elektryczności stało się oddzielną specjalizacją, Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa w porozumieniu ze Stowarzyszeniem dla Rozwoju Spawania i Cięcia Metali w Polsce próbowała zorganizować kurs spawaczy. Zważywszy na małą liczbę chętnych, apelowała do rychłego zapisywania się. Koszt kursu był zależny od ilości uczestników i wahał się między 80 a 100 zł⁶².

Koniec roku szkolnego 1933/1934 przyniósł zmiany na stanowisku dyrektorskim placówki. Nowym kierownikiem Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego w czerwcu 1934 roku został Bolesław Lepszy. Jemu to właśnie przypadła reorganizacja szkoły narzucona wprowadzeniem w życie ustawy z 11 marca 1932 roku⁶³, która to reorganizacja nastąpiła sześć lat później – w 1938 roku. Do tego momentu Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa zdołała zgromadzić w szeregach personelu pedagogicznego wielu zdolnych i ambitnych wykładowców i instruktorów. Byli to: inż. Jan Bartoszewski (matematyk i technolog, w latach 1926–1934 dyrektor szkoły), Stanisław Barylski (nauczyciel rysunku odręcznego), Doering (przysposobienie wojskowe, nauczyciel gimnastyki z seminarium nauczycielskiego), Tadeusz Goszczyński (nauczyciel języka polskiego), inż. Marian Kosmala (nauczyciel elektrotechniki), Stefan Konarski (nauczyciel kreśleń geometrycznych), dr Stanisław Nowak (nauczyciel nauki o Polsce i nauki obywatelstwa), Ludwik Nowicki (nauczyciel fizyki i maszynoznawstwa), inż. Bolesław Lepszy (nauczyciel technologii i rysunku technicznego), Edward Lewandowski (nauczyciel technologii, rysunku technicznego, maszynoznawstwa), Sikorski (nauczyciel historii), Jan Sobocki (nauczyciel elektrotechniki), Senisson (nauczyciel elektrotechniki), Bolesław Stala (nauczyciel języka polskiego, geografii), Leon Stolarzewicz (nauczyciel języka polskiego, geografii), inż. Taucher (nauczyciel technologii), inż. Wasilewski (nauczyciel matematyki, technologii), Żurawski (nauczyciel techno-

⁶¹ Z. Grzędzielski, dz. cyt., s. 24, 32.

⁶² *Zapisy na kurs spawania i cięcia metali w Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej*, „Goniec Częstochowski” 1932, nr 20, s. 3.

⁶³ Z. Grzędzielski, dz. cyt., s. 33.

logii), dr Tadeusz Wiszniewski (lekarz szkolny, nauczyciel higieny), ks. Dawid Edward (nauczał religii ewangelicko-augsburskiej), ks. dr Władysław Tomalka (nauczał religii rzymskokatolickiej), ks. Wesołowski (nauczał religii rzymskokatolickiej). Z kolei warsztatami mechanicznymi w latach 1926–1938 kierowali: mistrz ślusarski Kazimierz Miszczak (1926–1927, od 1927 roku do 1939 roku był zastępcą kierownika), inż. Edward Lewandowski (1927–1930), inż. Taucher (1930–1934), Boglewski (1934–1936), inż. Jan Grajcar (1936–1940). Kierownikiem warsztatu stolarskiego był mistrz stolarski Jan Bzdęga. Kierownikami warsztatów elektrycznych byli: inż. Senisson, Marian Kosmala, Jan Sobocki. W 1936 roku warsztaty te uległy likwidacji. Nauczycielami zawodu byli kolejno: Kazimierz Miszczak (ślusarskiego), Michał Soczyński, Szczepański, Wapniarek, Ludwik Racz, Jan Kunc (tokarskiego); Jan Pawłowski, Wojdak, Wykrota, Grzyb, Grzybowski, Tomasz Szeszko, Józef Sitek, Tadeusz Wiśniewski, Bronisław Cieślak, Rosicki, Michał Bissinger, Stanisław Kusiński (ślusarskiego); Jan Bzdęga, Marian Hadler, Kowalczyk (stolarskiego); Edward Ziemniak, P. Perdylla (elektrycznego). Personel administracyjno-gospodarczy tworzyli Konstanty Chadziński (księgowy), Mierzawińska (sekretarka)⁶⁴.

W celu skontrolowania działalności finansowej placówki, Okręgowe Towarzystwo Rzemieślnicze powołało 4 czerwca 1937 roku komisję rewizyjną. Okres sprawozdawczy obejmował trzynaście miesięcy – od 1 sierpnia 1935 roku do 31 sierpnia 1936 roku. Głębsza analiza ksiąg finansowych wykazała nieprawidłowości w budżecie szkolnym. Zamknięcie kasy w dzienniku głównym opiewało na kwotę 16 307,67 zł, a w księdze kasy 15 472,09 zł. Różnica w przedstawionych wykazach wynosiła 835,58 zł. Dokumenty kasowe rozchodowe i przychodowe w większej części nie posiadały podpisu dyrektora szkoły, bilans zamknięcia za rok 1935/1936 wykazał brak podpisu dyrektora i koncesjonariusza, brak szczegółowych inwentarzy rocznych, brak codziennych sald kasowych, brak księgi magazynowej stolarni, księgowość nieprowadzona na bieżąco, zapisy buchalteryjne prowadzone z opóźnieniem, co w konsekwencji prowadziło do braku orientacji w bieżącym stanie gospodarczym placówki. Porównanie zadłużeń szkoły w latach 1934/1935 i 1935/1936 nie było możliwe ze względu na brak aneksów bilansowych w roku 1934/1935. Wiadomą kwestią było tylko to, iż stan kasy w dniu 31 lipca 1935 roku wykazywał debet w wysokości 381,88 zł. Łączny niedobór w roku 1935/1936 wyniósł 21 739,30 zł. W wymienionym okresie kontrolnym szkoła otrzymała zapomogi i subwencje z: Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego – 10 000 zł, Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego 404 787,59 zł. Kapitał zapasowy placówki wynosił 10 081,37 zł, amortyzacyjny 57 078,37 zł. Biorąc pod uwagę działalność warsztatów, z przedstawionych dokumentów wynika, iż nie wszystkie przynosiły współmierne dochody. W roku szkolnym 1934/1935 koszt produkcji stolarni sięgał 23 098,99 zł,

⁶⁴ APCz, OTRz, sygn. 17, k. 60.

produkcja 17 332,05 zł. Ogólnie strata działu wykazywała kwotę w wysokości 5766,94 zł. Z kolei w roku szkolnym 1935/1936 koszt produkcji wyniósł 12 770,53 zł, produkcja 7657,34 zł, co dawało wynik 5113,34 zł straty. W tej sytuacji warsztat stolarni od 1934 roku do 1936 poniósł znaczną stratę w wysokości 10 880,28 zł. Biorąc pod uwagę warsztat ślusarski, koszty produkcji w latach 1934/1935 wyniosły 9220,22 zł, produkcja 11 622,43 zł, co w konsekwencji przyniosło zysk w wysokości 2402,21 zł. W kolejnym roku szkolnym 1935/1936 sytuacja powtórzyła się, ale nadwyżka była już znacznie mniejsza i wyniosła 1461,02 zł przy koszcie produkcji 13 196,94 zł oraz produkcji 14 657,96 zł. Z kolei trzeci warsztat – elektrotechniczny – w roku 1934/1935 przy koszcie produkcji 1433,32 zł i produkcji 1861,66 zł dał zysk w wysokości 428,34 zł, a w następnym roku 1935/1936 przysporzył stratę w wysokości 433,07 zł, gdzie koszt produkcji wyniósł 1359,56 zł, produkcja – 926,49 zł⁶⁵.

Rok 1938 przyniósł ze sobą zapowiadaną reorganizację szkolnictwa. Prywatne 4-letnie Męskie Gimnazjum Mechaniczne Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego w Częstochowie (tak brzmiała pełna nazwa nowo powstałej placówki) rozpoczęło działalność z dniem 1 września 1938 roku, ograniczając sukcesywnie funkcjonowanie Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej OTRz. Do zadań jego należało przygotowanie przyszłych pracowników przemysłu, rzemiosła i innych dziedzin życia, posiadających odpowiedni zespół wiadomości teoretycznych, zawodowych, ogólnokształcących i umiejętności praktycznych. Nowo powstała placówka przeznaczona była wyłącznie dla chłopców, którzy w roku wpisu ukończyli przynajmniej 14 rok życia, a nie przekroczyli 17 lat, oraz posiadali świadectwo ukończenia sześciu klas szkoły powszechnej⁶⁶.

Zwiększająca się ilość kandydatów zainteresowanych podjęciem nauki w nowo zreorganizowanej placówce przyczyniła się w lipcu 1939 roku do zabiegów Zarządu Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego w Kuratorium Okręgu Szkolnego w Krakowie o zezwolenie na otwarcie trzech klas pierwszych z dniem 1 września⁶⁷, na które zgodę otrzymała. Mimo narastającego zagrożenia, w 1939 roku szkoła czyniła przygotowania do rozpoczęcia nowego roku szkolnego. Tuż przed wybuchem II wojny światowej placówka posiadała cztery oddziały, łącznie z topniejącą Szkołą Rzemieślniczo-Przemysłową. Jej nowym dyrektorem mianowano inż. Jana Grajcara, który pełnił funkcję tylko nominalnie, formalnie kierownikiem nadal pozostawał inż. Bolesław Lepszy (nie przekazał szkoły protokolarnie). Grono nauczycielskie składało się z 8 nauczycieli, 4 instruktorów, 5 pomocników instruktorów, 3 osób obsługi. Na rozpoczęcie nowego roku szkolnego 1939/1940 czekało wówczas 292 wychowanków, w tym 207 uczniów gimnazjum⁶⁸.

⁶⁵ Tamże, Szkoła rzemieślnicza. Bilanse 1930–1937, sygn. 67, k. 28–32, 38.

⁶⁶ Z. Grządzielski, dz. cyt., s. 36.

⁶⁷ Tamże, s. 40.

⁶⁸ Skład kadry szkolnej przedstawiał się następująco: inż. Jan Grajcar (p.o. dyrektora), ks. dr Piotr Kurczyński (religia), dr Leon Stolarzewicz (język polski, geografia), Czesław Swędrowski,

Summary

From Craft and Industrial School to the Mechanical Middle School of the District Craft Society

Craft and Industrial School was established in the year 1926 on the initiative of the District Craft Society. Initially, this educational institution was training young males in two specialties: as fitter-mechanics and as carpenters. Later, in the year 1928, a department of electric wires installation was opened. On 1st November, 1928, the Society established In-Service Masonry and Carpentry Vocational School, which existed until the year 1934. As a consequence of the reorganization of the educational system resulting from the 1932 reform, the Mechanical Middle School of the District Craft Society was established in the school year 1938/39, restricting the functioning of Craft and Industrial School.

Keywords: vocational education, education, craft and industrial school.

Stanisław Skowron, Zygmunt Wnuk (rysunki), Julian Kielar (gimnastyka), Jan Tomasiak (matematyka); instruktorzy: Kazimierz Miszczak, Wincenty Polak, Józef Sitek, Józef Jamróż; pomocnicy instruktorów: Bronisław Cieślak, Kazimierz Warwas, Adam Jagusiak, Stanisław Kusiński, Eugeniusz Krawczyk; pracownicy obsługi: Leon Zyzik (dozorca), Aniela Zawistowska, Janina Opara. W roku 1938/1939 w szkole pracowali jeszcze: Antoni Grabowski (organizacja przedsiębiorstw), Halina Hankiewicz (nauka o Polsce i świecie współczesnym), Władysław Pacholczuk (fizyka), Stefan Stępowski (rysunek zawodowy), ks. Jan Duda. Z. Grządzielski, dz. cyt., s. 43.